

УДК 330.131
JEL Classification Q12, D13

Шепель Тетяна

к.е.н., докторант

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква, Україна

E-mail: tanya.ruda@gmail.com

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ТВАРИННИЦЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В ОСОБИСТИХ СЕЛЯНСЬКИХ ГОСПОДАРСТВАХ

Анотація

Вступ. Підвищення ролі ОСГ вимагає пошуку нових підходів до оцінки ефективності цієї важливої у сучасних умовах форми господарювання.

Методи. У процесі дослідження використовувалися методи: абстрактно-логічний (теоретичні узагальнення та формування висновків); монографічний; статистико-економічний (вивчення й аналіз соціально-економічного стану особистих селянських господарств); соціологічний (анкетування власників особистих селянських господарств); розрахунково-конструктивний, порівняльний та інші.

Результати. Високі затрати праці в ОСГ пояснюються застосуванням переважно ручної праці та низьким рівнем механізації виробничих процесів. Однак ці господарства, працюючи на принципах самофінансування і без значних капітальних вкладень, не знижують виробництво сільськогосподарської продукції. Застосовуючи переважно ручну працю, вони менш залежні від подорожчання енергоносіїв та інших матеріально-технічних ресурсів.

У цілому рівень витрат на виробництво основних видів тваринницької продукції в ОСГ досить високий, що ставить під сумнів конкурентоспроможність цієї форми господарювання як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Однак, слід зазначити, що виробництво сільськогосподарської продукції в господарствах населення має споживче спрямування, тобто його основна мета – задоволення потреб своїх членів, за низького рівня грошових доходів сільських жителів. Водночас ОСГ варто розглядати як своєрідний буфер, що стримує загальний спад виробництва сільськогосподарської продукції, чим підтримує певний рівень продовольчої безпеки держави.

Перспективи. При розгляді методичних підходів аналізу діяльності особистих селянських господарств слід зазначити, що під час аналізу їх діяльності домінуватимуть показники соціальної ефективності: рівень споживання продукції, яка отримана з особистого селянського господарства, частка доходів тощо. Показники, які характеризують економічну ефективність будуть лише підтверджувати наші припущення про основні засади функціонування ОСГ – самоексплуатація, збитковість виробництва, високі затрати праці та ін.

Ключові слова: ефективність, тваринництво, особисте селянське господарство, виробництво, збут.

Вступ.

Із моменту введення в науковий і практичний обіг поняття «особисте підсобне (селянське) господарство» (ОСГ), вивченню його природи і сутності приділялася значна увага. За радянських часів вчені розглядали ефективність виробництва в господарствах населення з точки зору сільськогосподарських підприємств. Основою дослідження було питання: якого рівня розвитку повинно досягти суспільне виробництво, щоб потреба від ОСГ відпала. Ні в кого не викликало сумніву, що розвиток суспільного виробництва в недалекому майбутньому зведе роль господарств населення нанівець.

Підвищення ролі ОСГ вимагає пошуку нових підходів до оцінки ефективності цієї важливої у сучасних умовах форми господарювання. Слід зазначити, що більшість дослідників оцінюють їхню діяльність через економічний аспект. Разом із тим економічна ефективність ОСГ – лише частина їхньої загальної ефективності. З огляду на цілі та функції, які вони виконують, ефективність цієї форми господарювання є сукупністю соціальної, економічної й екологічної ефективності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Вивченням питань формування та розподілу витрат в ОСГ поглиблено займалися В.Я. Месель-Веселяк [1] та О.М. Шпичак, [2], спираючись на результати анкетування представників особистих селянських господарств, яке здійснювалося співробітниками наукових установ і студентами аграрних вузів. Проте їхні результати були репрезентативного характеру і відображали лише загальні закономірності в розвитку особистих селянських господарств.

Мета.

Метою дослідження є розробка практичних рекомендації щодо оцінки ефективності виробництва та реалізації продукції тваринництва в особистих селянських господарствах.

Методологія дослідження.

У процесі дослідження використовувалися методи: абстрактно-логічний (теоретичні узагальнення та формування висновків); монографічний; статистико-економічний (вивчення й аналіз соціально-економічного стану особистих селянських господарств); соціологічний (анкетування власників особистих селянських господарств); розрахунково-конструктивний, порівняльний та інші.

Результати. Відомо, що з питань оцінки ефективності функціонування ОСГ в економічній літературі автори висловлювали неоднозначні думки. Дискусія з цього питання є малопродуктивною, адже використання різноманітних методичних підходів призводить до непорівнянності показників. Однак необхідність таких досліджень залишається актуальною, що останнім часом набувають не тільки наукового, а й практичного значення щодо оцінки ефективності виробництва сільськогосподарської продукції ОСГ, як явища багатofакторного й суперечливого, з урахуванням основних умов функціонування сільських домогосподарств [3].

Одним із перших в Україні запропонував методику визначення вартісних показників ефективності колективів учених під керівництвом академіка НААН О.М. Шпичака на основі визначення витрат, зважаючи на ринкові ціни покупних матеріально-технічних та собівартість власних ресурсів, що використовуються в процесі виробництва певного виду продукції [4]. На думку автора, такий методичний підхід дозволяє із високою вірогідністю визначити показники економічної ефективності діяльності особистого селянського господарства та дає можливість порівняти їх з аналогічними показниками реформованих сільськогосподарських підприємств.

На основі результатів вибіркового обстеження діяльності домогосподарств органами статистики та анкетування було визначено розмір і структуру їх витрат на виробництво тваринницької продукції в цілому (в розрахунку на 100 домогосподарств) та розраховано собівартість окремо по кожному виду тваринницької продукції.

Проведемо оцінку використання кожної складової витратної частини домогосподарства на ведення тваринництва в ОСГ. У даному випадку постає завдання аналізу формування витрат по двох вище перерахованих статтях витрат.

Корми для сільськогосподарської худоби, утримуваної в сільських домогосподарствах, надходять за такими каналами: від сільськогосподарських підприємств у вигляді орендної плати за користування земельними та майновими паями, а також у вигляді заробітної плати; вирощені на власних земельних ділянках; самозаготівля на сільськогосподарських угіддях, які не використовуються сільськогосподарськими підприємствами; придбання в роздрібній та оптовій торговельній мережі.

Нині надходження кормів від господарств корпоративного сектору аграрної економіки мінімальні, в основному у вигляді орендної плати за користування земельними та майновими паями. У досліджуваному періоді спостерігається тенденція до зниження витрат кормів на 1 ц молока, при зростанні на 1 ц приросту свиней та ВРХ.

Так, витрати корму в розрахунку на 1 ц молока знизилися у 2016 р. проти 1990 р. на 0,28 ц корм. од. з певних причин, а саме: зростання рівня продуктивності корів, які знаходяться у власності сільських домогосподарств; випасання худоби на пасовищах, які утворилися на необроблюваних сільськогосподарських угіддях, що призводить до суттєвого здешевлення вартості кормів.

Протягом досліджуваного періоду відбувається суттєве зростання витрат кормів у розрахунку на 1 ц приросту свиней. Цей показник певною мірою свідчить про об'єктивність статистичного відображення реальних витрат кормів в особистих селянських господарствах. Як свідчать дослідження О.М. Шпичака, ОСГ на 30–40% забезпечувались кормами для годівлі свиней за рахунок сільськогосподарських підприємств, які не враховувалися при статистичному спостереженні за діяльністю сільських домогосподарств.

Незважаючи на відсутність даних органів статистики про рівень продуктивності у свинарстві, на основі анкетного обстеження було визначено середньодобові прирости свиней в ОСГ, які суттєво коливалися залежно від концентрації. Так, в ОСГ, що утримували 1–2 голови, середньодобові прирости становлять 300–350 г; 3–4 гол. – 350–450 г; 5 і більше свиней – до 600 г.

Така ситуація виникла з наступних причин: погіршення стану племінної роботи в сільськогосподарських підприємствах, які спеціалізуються на вирощуванні та реалізації молодняку, повна її відсутність в ОСГ; нестача пристосованих приміщень для утримання свиней, перебування яких у тимчасових приміщеннях, особливо в осінньо-зимовий період, призводить до перевитрат корму та зниження продуктивності тварин; сезонність надходження кормів, які згодують у господарствах населення [5].

Подібна ситуація спостерігається при витраті кормів на 1 ц приросту великої рогатої худоби. У досліджуваному періоді сталися суттєві зрушення в структурі витрат кормів, які згодували сільськогосподарським тваринам, утримуваним у сільських домогосподарствах. Як можна переконаватися, наявне поступове скорочення обсягів спожитих кормів, здебільшого комбікормів та інших видів кормів, що певною мірою можна пояснити тим, що вищеназвані групи кормів є покупними.

Проте відсутність їх у раціонах годівлі сільськогосподарських тварин призводить до незбалансованості раціону годівлі та зниження конверсії спожитого корму. У структурі спожитого корму найбільшу частку займають концентровані та соковиті. Соковиті корми вирощують на земельних ділянках, виділених для ведення ОСГ, що також забезпечують випас тварин. Вирощування зернових культур в ОСГ, в основному кукурудзи на зерно, є базовим каналом їх надходження.

Збільшення частки грубих кормів свідчить про деякий суб'єктивізм в оцінці спожитого корму органами статистики. Так, солону та подрібнені стебла кукурудзи, що використовуються на підстилку тваринами, відносять до спожитих сільськогосподарськими тваринами кормів.

Забезпечення грубими кормами є вирішальним чинником. У приміських сільських поселеннях дану проблему вирішують в основному за рахунок покупних кормів та інших джерел їх надходження. Тому вони є одним з найважливіших і визначальних факторів для можливості утримувати худобу і забезпечувати її кормами за рахунок самозаготівлі на непридатних землях, забезпечуючи тим самим близько 15% потреби ОСГ в грубих кормах.

У віддалених господарствах потреба в грубих кормах забезпечується рівною мірою за рахунок присадибної ділянки та земель, які знаходяться у власності органів місцевої влади, що надає можливість сім'ям із коровою мати постійну ділянку для сінокосіння. Наявність 0,3–0,35 га посівів трав на присадибній ділянці і півгектара природних сінокісних угідь, що перебувають у тривалому користуванні, розглядається як чинник, що гарантує необхідний обсяг грубих кормів для збереження і відтворення погोलів'я ВРХ. Частка інших джерел тут майже в 3,5 раза нижча, ніж у приміських господарствах.

Науковці, характеризуючи функціонування тваринництва в ОСГ, вказують на суттєву залежність обсягу виробництва даної продукції від надходження зернових у вигляді плати за

використання паїв, як основи кормової бази ОСГ, в частині забезпечення концентрованими кормами [6].

Проте, у 2009-2016 рр. виявлено перевищення власного виробництва зернових культур порівняно із споживанням на корм. Ця обставина свідчить про наявність резервів щодо розвитку виробництва тваринницької продукції в особистих селянських господарствах.

У частині покупних кормів протягом 2009–2016 рр. найбільшу частку займає придбання кормів на ринках, що можна пояснити існуючою системою оподаткування діяльності сільськогосподарських підприємств у частині справляння ПДВ за реалізовану продукцію. На реалізацію кормів через ринок суттєво впливає відсутність реєстраторів розрахункових операцій (РРО).

У цьому разі відбувається звичайна товарообмінна операція, особливість якої полягає у вартісному наповненні того чи іншого товару. Вартість молока і корму визначають з урахуванням ціни корму і молока на момент укладання угоди. Проте сторони не мають права коригувати суму угоди внаслідок зміни ціни на товари обміну – в даному випадку молоко і корм, так само, як і у бізнесовій практиці укладену угоду не можна змінити.

Значну кількість кормів, в основному зернових, населення купує у фізичних осіб, які отримали їх у вигляді орендної плати за використання паїв. Вартісний еквівалент формується на договірній основі.

Основними продавцями для власників ОСГ є фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності. Ціна на корми, передусім на комбікорм, є дещо вищою, ніж у переробних і сільськогосподарських підприємствах. Наявність цієї категорії продавців зумовлена особливостями існуючої системи оподаткування діяльності юридичних осіб – виробників кормів.

Незначну частку займають корми, куплені в підприємствах. Ця обставина викликана особливостями оподаткування діяльності сільськогосподарських підприємств. Так, на основі нормативно-правових актів визначено, що роздрібна торгівля сільськогосподарською продукцією має здійснюватися з обдільного відповідним чином приміщення, які має РРО.

Результати проведених досліджень свідчать про суттєву залежність між рівнем витрат на корми та рівнем доходів від продажу худоби, птиці та продуктів тваринництва. Так, при збільшенні витрат на придбання кормів зростає значення сукупного доходу від ведення тваринництва в сільських домогосподарствах, що свідчить про товарне спрямування категорії приватних товаровиробників, які здійснюють суттєві витрати на купівлю кормів.

Ширші можливості для розвитку присадибного тваринництва є у віддалених господарств, де більше сінокосів і нижчий рівень розораності сільгоспугідь. Значною мірою саме тому, незважаючи на виділення громадських сіножатей, близько 70% площ присадибних ділянок зайнято багаторічними травами. Тому, відповідаючи на питання анкети експерта про можливості збільшення забезпечення худоби ОСГ кормами, керівники та спеціалісти сільськогосподарських підприємств вказали на доцільність натуральних виплат кормами, зерном тощо (34,9%) та залучення власників худоби до збирання врожаю в господарствах корпоративного сектору з певною часткою виплат натурою (57,4%).

Основним конкурентом господарств аграрного сектору є ОСГ, які утримують свиноматок з метою реалізації отриманого приплоду. Основна перевага молодняку ВРХ і свиней, який реалізують сільськогосподарські підприємства, – це високі продуктивні якості тварин. Дані вибіркового статистичного обстеження діяльності домогосподарств свідчать про тенденцію до зниження витрат на придбання сільськогосподарських тварин. На нашу думку, причинами є складна демографічна ситуація на селі; зростання рівня сукупних доходів; високі затрати ручної праці; збитковість виробництва; неprestижність сільської праці.

Основними каналами надходження дрібних тварин є магазини та сільськогосподарські підприємства, переважно господарства корпоративного сектору за умови купівлі свиней, ВРХ, птиці. Очевидно, що при купівлі тварин за рівності цін власники ОСГ надають перевагу

сільськогосподарським підприємствам, які пропонують худобу з високими продуктивними ознаками,.

Проте, протягом досліджуваного періоду спостерігається зниження обсягів реалізації тварин сільськогосподарськими підприємствами за запитами особистих селянських господарств.

Як свідчать результати дослідження, протягом 2007–2016 рр. на 13,9% знизилась обсяги реалізації свиней господарствам населення, що зумовлено негативними тенденціями у веденні галузі свинарства в сільськогосподарських підприємствах (зменшення поголів'я основного стада свиней, погіршення якості молодняку), а це призводить до зниження обсягів надходження молодняку свиней до господарств населення.

Питанням реалізації молодняку свиней населенню не приділяється належної уваги, оскільки, як вважає більшість дослідників, господарства суспільного повною мірою задовольняють потреби приватного сектору, хоча це не відповідає дійсності. Основним каналом надходження поросят є ринки живої худоби, що виникли на місці колишніх ярмарків, які спеціалізувалися на реалізації сільськогосподарських тварин [7].

Так, за даними Держслужби статистики України, які базувалися на основі ф.2 – СГН власники ОСГ у 2016 р. реалізували поросят віком 0–4 міс. на ринках 214,9 тис. гол., за іншими каналами – 55,7 тис. голів.

Як свідчить діяльність ОСГ, в переважній більшості вони надають перевагу придбанню молодняку в сільськогосподарських підприємствах і фермерських господарствах. У зв'язку з причинами, що вплинули на зниження поголів'я великої рогатої худоби, спостерігається низька активність сільських домогосподарств щодо придбання тварин. Так, у 2016 р. за офіційними статистичними даними лише 2,2% сільських домогосподарств здійснили такі витрати.

Значна частина коштів спрямовується на придбання коней як робочої худоби, переважно це сільські домогосподарства з площею землекористування понад 1,01 га.

Нині спостерігається зниження обсягів придбання коней ОСГ, оскільки їхня вартість дорівнює вартості міні-техніки за значно вищих витрат на їх утримання.

Як свідчить діяльність ОСГ, велика частина ВРХ для відтворення поголів'я дійного стада в господарства населення надходить від фізичних осіб. Це припущення підтверджують результати вибіркового статистичного обстеження діяльності сільських домогосподарств за ф. 2 – СГН. Так, за 2016 р. через мережу ринку ОСГ було реалізовано телиць віком 1–2 роки – 13,5 тис. гол., корів – 44,7 тис., за іншими каналами: телиць віком 1–2 роки – 46,6 тис. гол., корів – 23,3 тис. голів.

Досить актуальним залишається питання надання послуг безпосередньо у тваринницькій галузі особистим селянським господарствам. Нині послуги з ветеринарного обслуговування ОСГ забезпечують колишні працівники ветеринарної служби або колишні працівники тваринницьких ферм, які мають певну фахову підготовку в сфері лікування тварин. У більшості випадків потужним є вплив неформальних зв'язків, які існують на селі.

Підприємець, який розраховує на прибуток від ведення підприємницької діяльності, повинен ізолюватися від негативного впливу неформальних сільських зв'язків, насамперед має бути локалізована діяльність «тіньових» ветеринарних спеціалістів. Чинне законодавство захищає інтереси ліцензованих підприємців – ветеринарних спеціалістів, що виявляється передусім у штрафних санкціях, які досягають суми 1800 грн.

Нині для розкриття особливостей функціонування тваринництва в ОСГ актуальною є проблема оцінки собівартості даної продукції. У зв'язку з відсутністю даних органів Державної служби статистики було проведено анкетне обстеження діяльності ОСГ у різних областях України. Методичний підхід, запропонований для обчислення показників економічної ефективності виробництва тваринницької продукції в ОСГ, передбачає визначення витрат виробництва, виходячи з ринкової ціни купованих матеріально-технічних ресурсів і собівартості власних ресурсів, що використовуються у процесі виробництва [8].

Такий підхід дає можливість визначити та проаналізувати собівартість й економічну ефективність виробництва конкретних видів тваринницької продукції з достатньою вірогідністю, а

також порівняти її з сільськогосподарськими підприємствами.

Відтак, методика обчислення витрат і дохідності окремих видів продукції в ОСГ максимально наближена до методики визначення аналогічних економічних показників у господарствах корпоративного сектору аграрної економіки.

На основі узагальнення інформації було визначено рівень трудомісткості виробничих процесів і розраховано собівартість виробництва молока, свинини та яловичини.

Дослідженням встановлено, що найвищий рівень рентабельності мають ті господарства, які реалізують свою продукцію на ринках. Аналіз собівартості виробництва молока в ОСГ за 2016 р. показав, що у структурі витрат найбільшу частку займає оплата праці (61,0%), далі витрати на корми (21,8), енергоресурси та паливо (6,7), поточний ремонт (2,0), засоби захисту тварин (1,4%), вартість послуг (3,7% від усіх витрат). Затрати праці становлять 17,6 люд.-год на 1 ц молока, собівартість 1 ц молока – 237,52 грн.

Виконуючи майже всі роботи по догляду та здійснюючи годівлю худоби вручну, власники ОСГ витрачають на утримання однієї голови молодняка великої рогатої худоби 371,9 люд.-год, що майже в 4 рази більше, ніж у сільськогосподарських підприємствах (100 люд.-год), які за продуктивністю праці в скотарстві значно поступаються економічно розвинутим країнам. Так, у США затрати живої праці на утримання 1 голови великої рогатої худоби на підприємствах із загальною кількістю 100 тварин становили 39,6 люд.-год, 1000 голів – 16,2 люд.-год, що в 2,5–6,2 рази менше, ніж у вітчизняних сільськогосподарських підприємствах колективних форм господарювання та в 9,4–33 рази менше, ніж у господарствах населення.

Окремі ОСГ населення, де присадибним господарюванням займаються люди літнього віку, які випасають худобу самостійно, витрачають на утримання 1 голови великої рогатої худоби на вирощуванні та відгодівлі 500–700 люд.-год. Тоді в сукупній структурі витрат на виробництво продукції частка витрат на оплату праці сягає 50%. Так, у господарстві із мінімальним рівнем дохідності частка оплати праці становить 41,02%.

Відомо, що ефективнішим є випас худоби, особливо молодняка на вирощуванні та відгодівлі у стаді з оптимальною кількістю 20–40 голів. У цьому випадку худобу випасають наймані пастухи за відповідну плату (4–6 грн за одну голову худоби у місяць) або почергово самі господарі (один день у 1–2 місяці). Власники ОСГ, які цінують свій час, а таких більшість, обирають саме такий спосіб випасу худоби. Так, 41% опитаних наймає для випасу пастуха, 32% – випасає худобу почергово з іншими власниками ОСГ і 27% – випасає худобу самостійно.

Разом із тим всі технологічні процеси годівлі та догляду за коровами в ОСГ не механізовані. Така фізична напруга в процесі ведення особистого господарства не приваблює до проживання в селі в молодому віці, а селяни похилого віку фізично не здатні виконувати цей обсяг роботи. Дана обставина є однією із визначальних, що вплинула на зниження поголів'я корів в особистих господарствах населення [9].

Аналізуючи структуру витрат на виробництво тваринницької продукції, можна стверджувати, що для ОСГ характерним є значний відсоток витрат на оплату праці, а в сільськогосподарських підприємствах найбільша частка припадає на корми. Це пояснюється тим, що в ОСГ немає чіткого розмежування трудових процесів по галузях, особливо щодо виробництва і заготівлі кормів. Відсутній облік як продуктивності тварин, так і виробництва й використання кормів, тому неможливо точно встановити кількість заготовлених і використаних для годівлі кормів.

Позитивна динаміка показників розвитку ОСГ не означає, що виробництво в них більш ефективно порівняно з іншими учасниками ринку. Анкетне опитування 189 господарств населення показало, що основні проблеми функціонування ОСГ зумовлені кількома причинами: кормозабезпечення (для 49,1% опитаних); відсутність засобів виробництва, висока вартість сільськогосподарської техніки, запчастин, паливно-мастильних матеріалів (39,2%); слабка матеріально-технічна база (16,7%).

Високі затрати праці в ОСГ пояснюються застосуванням переважно ручної праці та низьким

рівнем механізації виробничих процесів. Однак ці господарства, працюючи на принципах самофінансування і без значних капітальних вкладень, не знижують виробництво сільськогосподарської продукції. Застосовуючи переважно ручну працю, вони менш залежні від подорожчання енергоносіїв та інших матеріально-технічних ресурсів.

Чинником, що впливає на ефективність виробничої діяльності особистого господарства, є наявність техніки у сільських жителів, необхідної для транспортування кормів, продукції, обробітку землі за рослинницької спрямованості господарства та ін. На запитання «Чи є механізованою Ваша праця?», 14,5% відповіли ствердно, у 85,5% немає будь-якої техніки. При цьому 48,5% опитаних відповіли, що мають потребу в придбанні тракторів, мотоблоків, вантажних автомобілів, доїльних установок тощо.

Висновки і перспективи.

У цілому рівень витрат на виробництво основних видів тваринницької продукції в ОСГ досить високий, що ставить під сумнів конкурентоспроможність цієї форми господарювання як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Однак, слід зазначити, що виробництво сільськогосподарської продукції в господарствах населення має споживче спрямування, тобто його основна мета – задоволення потреб своїх членів, за низького рівня грошових доходів сільських жителів. Водночас ОСГ варто розглядати як своєрідний буфер, що стримує загальний спад виробництва сільськогосподарської продукції, чим підтримує певний рівень продовольчої безпеки держави.

При розгляді методичних підходів до аналізу діяльності особистих селянських господарств слід зазначити, що під час аналізу їх діяльності домінуватимуть показники соціальної ефективності: рівень споживання продукції, яка отримана з особистого селянського господарства, частка доходів тощо. Показники, які характеризують економічну ефективність будуть лише підтверджувати наші припущення про основні засади функціонування ОСГ – самоексплуатація, збитковість виробництва, високі затрати праці та ін.

Список використаних джерел

1. Месель-Веселяк В. Я. Розвиток особистих селянських господарств в Україні. *Економіка АПК*. 2005. № 2. С. 7–15.
2. Шпичак О.М., Свиноус І.В. Реалізація продукції особистими селянськими господарствами – витрати, ціни, ефективність. Київ: ІАЕ, 2008. 320 с.
3. Варченко О.М., Свиноус І. В., Демчак І. М. Сучасний стан та проблеми розвитку особистих селянських господарств в Україні. *Вісник аграрної науки*. 2013. № 11. С. 55-59.
4. Шпичак О. М. Особисті підсобні господарства України – аналіз витрат та ефективності виробництва сільськогосподарської продукції. Київ: ДОД УААН, 2001. 236 с.
5. Свиноус І. В., Микитюк Д. М. Концептуальні засади функціонування особистих селянських господарств. *Продуктивність агропромислового виробництва. Економічні науки*. 2013. Вип. 23. С. 37-41.
6. Тенденції розвитку галузі тваринництва та ринків м'ясо-молочної продукції України / І. М. Демчак, Д. М. Микитюк, В. О. Завалевська та ін. Київ: НДІ "Украгропромпродуктивність", 2016. 63 с.
7. Колитець Н. Г. Функціонування системи збуту продукції скотарства: теоретико-практичний аспект: монографія. Київ: Інститут аграрної економіки, 2012. 210 с.
8. Збарський В. К., Липов'як-Мелкозьорова А. І. Особисті селянські господарства – основа формування малого підприємництва на селі : наукова доповідь / За ред. професора В.К. Збарського. Київ: ННЦ ІАЕ, 2011. 106 с.
9. Кальченко С. В. Розвиток особистих селянських господарств в умовах системних трансформацій аграрного сектора: монографія. Мелітополь, Видавничо – поліграфічний центр «Люкс», 2015. 425 с.

Статтю отримано: 17.09.2017 / Рецензування 22.10.2017 / Прийнято до друку: 06.11.2017

Tetiana Shepel

Ph.D. (in Economics), Doctoral Candidate
Bila Tserkva National Agrarian University
Bila Tserkva, Ukraine
E-mail: boyarko@ukr.net

METHODICAL APPROACHES TO THE ESTIMATION OF THE EFFICIENCY OF PRODUCTION OF LIVESTOCK PRODUCTS IN PERSONAL PEASANT FARMS

Abstract

Introduction. Increasing the role of PPFs requires the search for new approaches to assess the effectiveness of this important in modern forms of management.

The purpose of the study is to develop practical recommendations for assessing the efficiency of production and sales of livestock products in private peasant farms.

Methods. The following methods are used in the process of research: abstract and logical (theoretical generalizations and formation of conclusions); monographic; statistical and economic (studying and analyzing the social and economic status of private peasant farms); sociological (questionnaire of owners of personal peasant farms); calculation and constructive, comparative and others.

Results. High labor costs in PPFs are due mainly to manual labor and low levels of mechanization of production processes. However, these farms, working on the principles of self-financing and without significant capital investments, do not reduce the production of agricultural products. Utilizing predominantly manual labor, they are less dependent on the rising cost of energy resources and other logistical resources.

In general, the cost level of production of the main types of livestock products in the PPF is quite high, which calls into question the competitiveness of this form of management both on the domestic and foreign markets. However, it should be noted that the production of agricultural products in households has a consumer orientation, that is, its main goal – to meet the needs of its members, for the low level of cash incomes of rural residents. At the same time, PPF should be considered as a kind of buffer that holds back the overall decline in agricultural production, which maintains a certain level of food security of the state.

Discussion. It should be noted in considering the methodological approaches to the analysis of the activities of private peasant farms that the indicators of social efficiency will dominate in the analysis of their activities: the level of consumption of products derived from personal peasant farms, the share of income, etc. Indicators that characterize economic efficiency will only confirm our assumptions about the basic principles of the functioning of PPF – self-operation, loss-making production, high labor costs, etc.

Keywords: efficiency, animal husbandry, personal peasant farms, production, sale.

References

1. Mesel-Veseliak, V.Ya. (2005). Rozvytok osobystykh selianskykh gospodarstv v Ukraini [The development of personal peasant farms in Ukraine]. *Ekonomika APK*, 2, 7–15.
2. Shpychak, O.M., & Svynous, I.V. (2008). *Realizatsiia produktsii osobystykh selianskykh gospodarstvamy – vytraty, tsyny, efektyvnist* [Realization of products of personal peasant farms – costs, prices, efficiency]. Kyiv, Ukraine: IAE.
3. Varchenko, O.M., Svynous, I.V., & Demchak, I.M. (2013). Suchasnyi stan ta problemy rozvytku osobystykh selianskykh gospodarstv v Ukraini [The current state and problems of the development of private peasant farms in Ukraine]. *Visnyk ahromoi nauky*, 11, 55-59.
4. Shpychak, O.M. (2001). *Osobysti pidsobni gospodarstva Ukrainy – analiz vytrat ta efektyvnosti vyrobnytstva silskohospodarskoi produktsii* [Personal subsidiary farms of Ukraine – cost analysis and production efficiency agricultural products]. Kyiv, Ukraine: DOD UAA.
5. Svynous, I.V., & Mykytiuk, D.M. (2013). Kontseptualni zasady funktsionuvannia osobystykh selianskykh gospodarstv [Conceptual principles of private farming operation]. *Produktyvnist ahropromysloвого vyrobnytstva. Ekonomichni nauky*, 23, 37-41
6. Demchak, I.M., Mykytiuk, D.M., Zavalevska, V.O. et al. (2016). *Tendentsii rozvytku haluzi tvarynnytstva ta rynkiv miaso–molochnoi produktsii Ukrainy* [Trends of development of the livestock industry and the markets of meat and dairy products of Ukraine]. Kyiv, Ukraine: NDI "Ukrahropromproduktyvnist".
7. Kopytets, N.H. (2012). *Funktsionuvannia systemy zbutu produktsii skotarstva: teoretyko-praktychnyi aspekt*

[The functioning of the system of marketing of livestock products: theoretical and practical aspect], monograph. Kyiv, Ukraine: Instytut ahramoi ekonomiky.

8. Zbarskyi, V.K., & Lypoviak-Melkozorova, A.I. (2011). *Osobysti selianski gospodarstva – osnovna formuvannia maloho pidpriemnytstva na seli : naukova dopovid* [Personal peasant farms – the basis for the formation of small business in the countryside: a scientific report]. Kyiv, Ukraine: NNTs IAE.

9. Kalchenko, S.V. (2015). *Rozvytok osobystykh selianskykh gospodarstv v umovakh systemnykh transformatsii ahramoho sektora* [The development of personal peasant farms in the context of systemic transformations of the agrarian sector]. Monograph. Melitopol, Ukraine: Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr «Liuks».

Received: 09.17.2017 / Review 10.22.2017 / Accepted 11.06.2017

